

УДК 338.246.2:336.74

Р. І. Олексенко,

к.е.н. ст. викл., каф. «Менеджменту та туристичної індустрії»,

Мелітопольський державний педагогічний університет ім. Б. Хмельницького

ПРИЧИНИ ТА НАСЛІДКИ ІНФЛЯЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ В УКРАЇНІ

Анотація: У статті досліджується причини інфляційних процесів, наведені види інфляції, запропоновані заходи виходу із кризи.

Annotation: In the article investigated reasons of inflationary processes, resulted types of inflation, offered measures of exit from a crisis.

Ключові слова: Інфляція, підприємство, інфляційні процеси, держава, грошовий потік, економічний розвиток.

Вступ. Як економічне явище інфляція існує вже тривалий час. Вважається що її поява пов'язана з виникненням паперових грошей, з функціонуванням яких вона нерозривно пов'язана.

Термін інфляція (від лат. Inflation - надування) вперше почав вживатися в Північній Америці в період громадянської війни 1861 - 1865 рр. і означав процес збільшення паперово - грошового обігу. В XIX столітті цей термін вживається також в Англії і в Франції. Широкого розповсюдження в економічній літературі поняття інфляції одержало в XX столітті відразу після першої світової війни.

Актуальність проблеми інфляційних процесів, значення їх вивчення і невирішеність ряду методичних і практичних питань, щодо причин та наслідків визначили тему даного дослідження.

Теоретико-методологічні засади інфляції, її динаміку досліджували такі вчені як: Кембелл Р. Макконелл, Стенлі Л.Брю, С.Фішер, Маркс К., Ф. Енгельс, Д. Дорнбуш, Р. Шмалензі, Дж. Кейнс, Ж.-Ж. Ламбен, С. Бриттам, Д. Рікардо, М. Фрідмен, та інші. Фундаментальні теоретичні та методичні основи дослідження інфляційних процесів одержали подальший розвиток у дослідженнях багатьох видатних вітчизняних науковців, але особливо слід відзначити таких як: А.Гальчинський, П. Сщенко, В. Прісняков, Ковальчук Т., Коваль М., Гайдучський П., Кораблін С. та інші.

Постановка задачі. Метою дослідження є визначення причин інфляційних процесів в Україні, та способи її подолання.

Для досягнення мети в роботі були поставлені й вирішені такі завдання:

- провести аналіз інфляційних процесів в Україні;
- виявити і систематизувати фактори, які впливають на інфляцію;
- визначити характерні тенденції інфляційних процесів;
- проаналізувати вплив зовнішніх чинників на інфляційні процеси.

На початок 90-х років XX сторіччя не було жодної постсоціалістичної країни, яка б не відчувала руйнівного впливу інфляції. У класичній економічній теорії інфляція трактується як частина теорії грошей. Вона є процесом підвищення загального рівня цін та зниження купівельної спроможності грошей. Дж.М.Кейнс вперше проаналізував інфляцію як елемент макроекономічної теорії.

Мілітаризм, змінивши кейнсіанській теорії у 80-х роках вже не просто включає проблеми інфляції в макроекономічну теорію. Проблеми інфляції стають найважливішою складовою частиною останньої. "Під інфляцією, - пише М.Фрідмен, - я розумію стійке та безперервне зростання цін, що завжди і всюди виступає як грошовий феномен, викликаний надмірною масою грошей по відношенню до випуску продукції". Це положення перекоонує в тому, що причини інфляції - у сфері обігу. А тому допускається обмеження впливу держави в процесі суспільного відтворення.

На противагу цьому в кейнсіанських теоріях під інфляцією розуміється надмірний попит, причини якого - як на стороні пропозиції, так і попиту: "В разі якщо пропозиція грошей у порівнянні з пропозицією товарів для купівлі збільшилася, має місце інфляція".

З середини 60-х років у світовій економічній науці формується новий напрям у дослідженні інфляції. Його представники виходять з необхідності комплексного аналізу явищ грошової сфери, що враховують загальні зміни в економіці 2-ї половини XX століття. Згідно з цим підходом, найважливішою рисою

сучасних інфляційних процесів є тісне переплетіння грошових та загальноекономічних факторів росту цін. Звідси випливає, що незалежно від того, які причини є початковими імпульсами, будь-яке підвищення цін викликає необхідність підвищення обсягів грошової маси, і навпаки.

Зростання останнього часто виступає вже не як причина росту цін, а як його похідна. Грошові та загальноекономічні фактори в цьому процесі змінюють місцями причини та наслідки інфляції. Тому всяке зростання рівня цін викликає підсилення інфляції і стає тим самим інфляційним. Згідно з цією теорією, інфляція, особливо в умовах перехідної економіки, зумовлюється багатьма процесами, що відбуваються у сфері грошового обігу та безпосередньо в суспільному виробництві. Де б не розпочалася дія інфляційних факторів – чи у виробництві, чи у сфері державних фінансів, чи у, власне, грошово-кредитній сфері – інфляційне зростання цін супроводжується збільшенням грошової маси. Спочатку воно відбувається в активному обігу за рахунок зменшення нагромаджень, а потім зростає загальна маса грошей. Переповнення каналів обігу грошовою масою знецінює грошову одиницю, що є найхарактернішою ознакою інфляції в її класичному вигляді.

Інфляція – це процес зростання загального рівня цін в країні в наслідок порушення закону грошового обігу. Інфляція виникає тоді, коли в обігу знаходиться надлишкова кількість грошей (готівкових і безготівкових). Таке становище веде до їх знецінення, гроші «дешевіють», а ціни набувають тенденції до зростання. Інфляція є тонке соціально - економічне явище, породжене диспропорціями виробництва в різних сферах ринкового господарства. Одночасно інфляція – одна із найбільш гострих проблем сучасного розвитку економіки практично всіх країн світу.

Незалежно від стану грошової сфери товарні ціни можуть підніматися в наслідок змін в динаміці виробничої праці, циклічних і сезонних коливань, структурних зрушень в динаміці виробництва, монополізації ринка, державного регулювання економіки, введення нових податків, зміна кон'юнктури ринку, дія зовнішньо економічних зв'язків, стихійних лих і т.д. Отже, ріст цін викликається різними причинами. Але не всякий ріст цін - інфляція. Серед вище згаданих причин росту цін важливо виділити справді інфляційні.

Так ріст цін, пов'язаний з циклічними коливаннями кон'юнктури, неможна назвати інфляційним. По мірі проходження різних фаз циклу (особливо в його «класичній» формі характерній для XIX - початку XX століття) буде мінятися і динаміка цін. Їх підвищення в період буму і змінюється їх падінням в фазах кризи й депресії і знову ростом в фазі поживлення. Підвищення продуктивності праці, при інших незмінних умовах, повинно привести до зниження цін. Інша справа - якщо підвищення продуктивності праці супроводжується випереджуючим це підвищенням ростом заробітної плати. Таке явище називається інфляцією витрат. Стихійні лиха не можуть бути причиною інфляційного росту цін. Так, якщо в результаті повені в якій-небудь місцевості зруйновані будинки, то, очевидно зростуть ціни на будівельні матеріали. Це буде стимулювати виробників будівельних матеріалів розширити пропозицію своєї продукції і по мірі насичення ринка ціни почнуть падати.

Що ж можна віднести до дійсно інфляційних причин росту цін? Найважливіші із них:

- диспропорційність, або незбалансованість державних витрат і доходів, що проявляється в дефіциті держбюджету. Якщо цей дефіцит фінансується за рахунок активного використання «друкарського верстата» це призводить до збільшення маси грошей в обігу, а відповідно і до інфляції.

- інфляційне зростання цін може відбуватись, якщо фінансування інвестицій проводиться аналогічними методами. Особливо інфляційно небезпечними є інвестиції, пов'язані з милітаризацією економіки. Так, непродуктивне використання національного доходу на воєнні цілі означає не тільки втрату національного багатства. Одночасно військові витрати створюють додатковий платоспроможний попит, що веде до збільшення грошової маси без відповідного товарного покриття, збільшення військових витрат є однією з головних причин хронічних дефіцитів державного бюджету і збільшення державного боргу в багатьох країнах, для покриття якого держава збільшує грошову масу.

- з зростанням «відкритості» економіки тої чи іншої країни, все більшим втягуванням її в миро господарські зв'язки збільшують небезпечність «імпортованої» інфляції.

- інфляція набуває само підтримуючий характер в результаті інфляційних очікувань. Багато вчених країн Заходу і нашої країни особливо виділяють цей фактор, що подолання інфляційних очікувань населення і виробників - найважливіше (якщо не головне) завдання антиінфляційної політики

Безліч причин інфляції відмічається в практично у всіх країнах. Але комбінаційна залежність від конкретних економічних факторів. Так, зразу після Другої світової війни в Західній Європі інфляція була зв'язана з гострим дефіцитом багатьох товарів. В наступні роки головну роль в розкачуванні інфляційного процесу почали грати державні витрати, співвідношення «ціна - заробітна плата», перехід інфляції з інших держав і деякі інші фактори.

Інфляція як явище виникла водночас з паперовими грошима, адже при золотомонетному обігу надлишку грошей не може бути. Розрізняють «класичну» і сучасну інфляцію.

Для «класичної» інфляції (XVIII – XIX ст.) характерним є її тимчасовість. Вона виникла за надзвичайних обставин (тривалі війни, які збільшували видатки держави тощо). Сучасна інфляція має хронічний (сталий) характер. Вона перетворилась в постійний елемент процесу відтворення. Демонетизація золота, розрив зв'язків між паперовими, чековими і кредитними грошима і золотом, надали рухові грошової маси автономного характеру, відносно незалежного від обігу товарів, їх пропозиції.

Причиною інфляції спочатку вважали повсюдний перехід до паперових грошей. Однак навіть після того, грошова емісія була взята під строгий контроль, інфляція не зникла. Виявилось, що в інфляції можуть бути різні причини і сама вона буває різною.

Інфляція може протікати помірно - бути «повзучою», при цьому виді інфляції ціни зростають не більше чим на 10% в рік. Така інфляція дозволяє ефективно коректувати ціни відповідно до змінюючих умов виробництва і попиту.

«Галопуюча» інфляція, при цьому виді інфляції ціни зростають від 20 до 200% в рік, є вже серйозною проблемою для економіки, хоча ріст цін ще не важко передбачити і включити в параметри контрактів і угод.

Найбільш згубною для економіки є гіперінфляція, показуюча собою астрономічне зростання кількості грошей в обігу і як наслідок катастрофічний ріст цін на товари. Роль самих грошей в таких випадках сильно зменшується і населення, і помислові підприємства переходять на інші, менш ефективні форми розрахунку, наприклад - бартер. В окремих випадках появляються окремі паралельні валюти, сильно зростає роль іноземних валют. Гіперінфляція наносить сильний удар навіть по найбільш заможним прошаркам суспільства.

При інфляції попиту надлишок грошей виникає внаслідок зростання сукупних грошових витрат підприємств, державних і домашніх господарств. Попит в країні в цілому виявляється більшим сукупної пропозиції товарів і послуг, а це неминуче веде до зростання рівня цін.

Не менш небезпечною є інфляція витрат, коли ціни зростають через збільшення витрат виробництва. Зрослі ціни вимагають нового збільшення витрат при купівлі необхідних виробничих ресурсів, що знову «штовхає» ціни вгору там, де ці ресурси застосовуються. Інфляційні стрибки цін в результаті посилюють один одного, їх зростання стає, по суті, само підтримуючим, при чому із зростаючими темпами.

Два найважливіших джерела, що живлять інфляцію витрат, - це зростання номінальної заробітної плати і цін на сировину та енергію. Надмірне зростання

заробітної плати, як правило, породжує інфляцію, тому профспілки, що вимагають постійного підвищення оплати праці, для працівників своєї галузі, повинні рахуватись із загальним економічним станом країни, середнім рівнем заробітної плати. Зростання витрат виробництва, що обертається накручуванням цін, веде до раптового, непередбачуваного зростання цін на сировинні ресурси, а особливо - на енергоносії, що в повній мірі відчула на собі економіка молодшої незалежної України.

Найстрашніше в інфляції втрачає те, що вона породжує інфляційну психологію. Це явище виникає тоді, коли в масовій свідомості людей існує впевненість, що інфляція буде наростати і на далі. При цьому працівники починають вимагати підвищення заробітної плати "під майбутнє зростання цін", а підприємці завчасно закладають у ціну своїх товарів очікуване зростання витрат на сировину, енергію, робочу силу і кредит.

Всі ці види інфляції існують тільки при відкритому її становищі - тобто при відносно вільному ринку. При «прихованій» інфляції ріст цін на товари і послуги може не спостерігатись, а знецінення грошей може виражатись в дефіциті пропозиції.

Також інфляція може бути збалансованою і незбалансованою. При збалансованій інфляції ціни піднімаються відносно помірно і одночасно на більшість товарів і послуг. В цьому випадку по результатах середньорічного росту цін піднімається процентна ставка державного банку і таким чином ситуація стає рівносильна стабільним цінам. У випадку незбалансованої інфляції ціни на різні товари і послуги піднімаються неодноразово і по-різному на кожний тип товару.

Існує також очікувана і неочікувана інфляція. Очікувану інфляцію можна спрогнозувати на який-небудь період часу і вона як правило є прямим результатом діянь влади. В якості прикладу можна навести лібералізацію цін в Росії в 1992 році і відповідний прогноз росту цін напередодні - в грудні 1991р. Неочікувана інфляція характеризується неочікуваним скачком цін, що негативно відбивається на податковій системі і грошовому обігу. У випадку присутності у населення інфляційних очікувань така ситуація викличе різке збільшення попиту, що само по собі створює труднощі в економіці і змінює реальну картину суспільного попиту, що веде до збою в прогностичних тенденціях в економіці і при деякій нерішучості уряду ще сильніше збільшують інфляційні очікування, які будуть збільшувати ріст цін. Але у випадку коли раптовий скачок цін відбувається в економіці на зараженій інфляційними очікуваннями, то виникає так званий «ефект Пігу» - різке падіння попиту у населення в надії на швидке зниження цін. В наслідок зниження попиту виробник змушений знизити ціну, все повертається в становище рівноваги.

Маючи успіхи у боротьбі з інфляцією, повинні пам'ятати, що це не самоціль. Інфляція – це наслідок негативних процесів в економіці, особливо надмірної кількості грошей до їх товарного забезпечення:

$$\text{Грошова маса (M x V) = товарна маса (P x Q)}$$

Отже, кількість грошей може бути великою або малою лише відносно кількості товарів. Ця відносність і проявляється у зростанні цін. Тому ліквідувати інфляційні фактори і українській економіці лише методами обмеження попиту споживчого ринку і кредитних ресурсів неможливо. Адже за умов подальшого зниження пропозиції "інфляційний розрив залишиться". Враховуючи, що причина інфляції в Україні, є порушення фундаментальних економічних пропорцій між попитом і пропозицією, першочергового значення набувають активно-структурна політика у сфері власності, інвестицій, доходів і цін. Метою цієї політики має бути створення підстав для реального товарного забезпечення грошей, створення умов для ефективного функціонування саме національних товаро-продуруючих структур.

Жорстка монетарна політика сприяла ліквідації проявів інфляції. Але, на жаль, вона не лише не ліквідувала, а й сприяла активізації такого інфляційного чинника, як спад виробництва і посилення стагфляції – інфляційного процесу, який супроводжується падінням обсягів виробництва.

Заходи по оздоровленню фінансової ситуації в Україні можуть дати позитивні результати лише за умов початкового, обов'язкового і суттєвого оздоровлення фінансів базової ланки економіки – фінанси підприємств та організацій, ефективного стимулювання ділової активності та підприємництва, продукуючого процесу.

Здійснені заходи по стабілізації фінансової та грошової системи дають утворити передумови для проведення комплексної грошової реформи та запровадження в обіг повноцінної національної валюти України – гривні.

Здійснення оздоровлення фінансової ситуації в Україні надасть змогу зупинити негативні процеси в економіці – падіння рівня виробництва, знецінення грошей, дефіцит держбюджету – та забезпечити передумови для подальшого економічного росту.

Важливу роль в стабілізації економічної ситуації та приборканні інфляційних процесів в економіках перехідного періоду відіграє держава. Серед основних стабілізуючих заходів мають бути:

- регулювання системи оподаткування (зниження податків і стимулювання виробництва);
- розвиток ринку цінних паперів;
- обмеження бартерних операцій;
- відмова НБ від прямого кредитування бюджетного дефіциту та неперспективних підприємств (підприємств-банкрутів);
- запровадження комерційних платіжних інструментів (чеки, векселя)

виплата заборгованостей по зарплатам, ін.

Саме від реалізації цих та інших заходів залежить успішний розвиток тієї чи іншої країни та її інтеграції в світове суспільство в якості рівноправного члена.

Країни, що рішуче пішла шляхом ринкових перетворень, частково вже мають певні позитивні результати, які відображаються, передусім, у стримуванні інфляційних процесів, зростанні обсягів виробництва, підвищенні рівня життя населення. Безперечно, що й Україна, маючи значний економічний потенціал, не лише стабілізує фінансову ситуацію в країні, але й забезпечить умови «керованості» інфляційним факторам, що надасть їй змогу зайняти належне місце серед інших економічно та соціально розвинутих країн Європи.

Висновки. Як ми могли побачити, інфляційні процеси в Україні з часу отримання нею незалежності й до сьогоднішнього моменту були спричинені цілим комплексом факторів. Не поділяючи погляди деяких економістів, що наголошують на однозначності чинників, що викликали інфляцію в нашій державі (надлишкова емісія або ж ріст світових цін), ми вважаємо доцільним розглядати ці фактори в системі, оскільки їх визначення є досить умовним, а в економічних системах перехідного типу одні чинники інфляції переростають або діють паралельно з іншими (інфляція попиту та витрат), а іноді причини та наслідки цього процесу міняються місцями (кумулятивна спіраль зарплата-ціни-інфляція).

ЛІТЕРАТУРА

1. «Економікс», Кемпбелл Р. Макконелл, Стенлі Л.Брю, К. 1993. с. 132-133.

2. «Економікс», С.Фішер, Д. Дорнбуш, Р. Шмалензі, М. 1993. с. 187-188.
3. «Основи економічної теорії», А.Гальчинський, П. Єщенко, К 1995 с. 192-193.
4. «Про зв'язок інфляції та монетарної маси», В. Прісняков, «Фінанси України», №4 2008 с. 154-155
5. «Основні чинники та фактори інфляції в Україні», Ковальчук Т., Коваль М., «Фінанси України», 2008.с. 145
6. Кейнс Дж. М. Общая теория занятости, процента и денег. М.: Прогресс, 1978 г. с.89-90
7. С. Бриттам. Капитализм с человеческим лицом / Пер. с англ. Л. С. Горшковой под редакцией В. М. Гальперина—СПб. : Экономическая школа, 1998.—400 с.
8. Менеджмент, ориентированный на рынок, Ламбен Ж.2008, Питер, с. 678-679
9. Риккардо Д. Начала политической экономии и налогового обложения // Антология экономической классики / Под ред. И.А.Столярова. В 2-х т. Т.1. М.: Эконом, 1993. С.447.
10. М.Фридмен. "Доходы от независимой частной практики", 1940. с. 185.
11. Гайдучський П. Інфляція: зовнішні і внутрішні виклики// Урядовий кур'єр.- 2007.- № 244.- 27 грудня.- С. 8.
12. Маркс К., Енгельс Ф. Капітал: Т.1 // Маркс К., Енгельс Ф. Твори: 2-е вид. – К.: Держполітвидав УРСР, 1969. – Т.23. – Передмова до першого видання.
13. Кораблін С. Інфляційні орієнтири// Дзеркало тижня, № 10 (589), 18-24 березня, 2006.
14. «The competitiveness of countries in transition during their economic depression and recovery», Slovenia 1998.

Стаття надійшла до редакції 05.11.2009 р.

